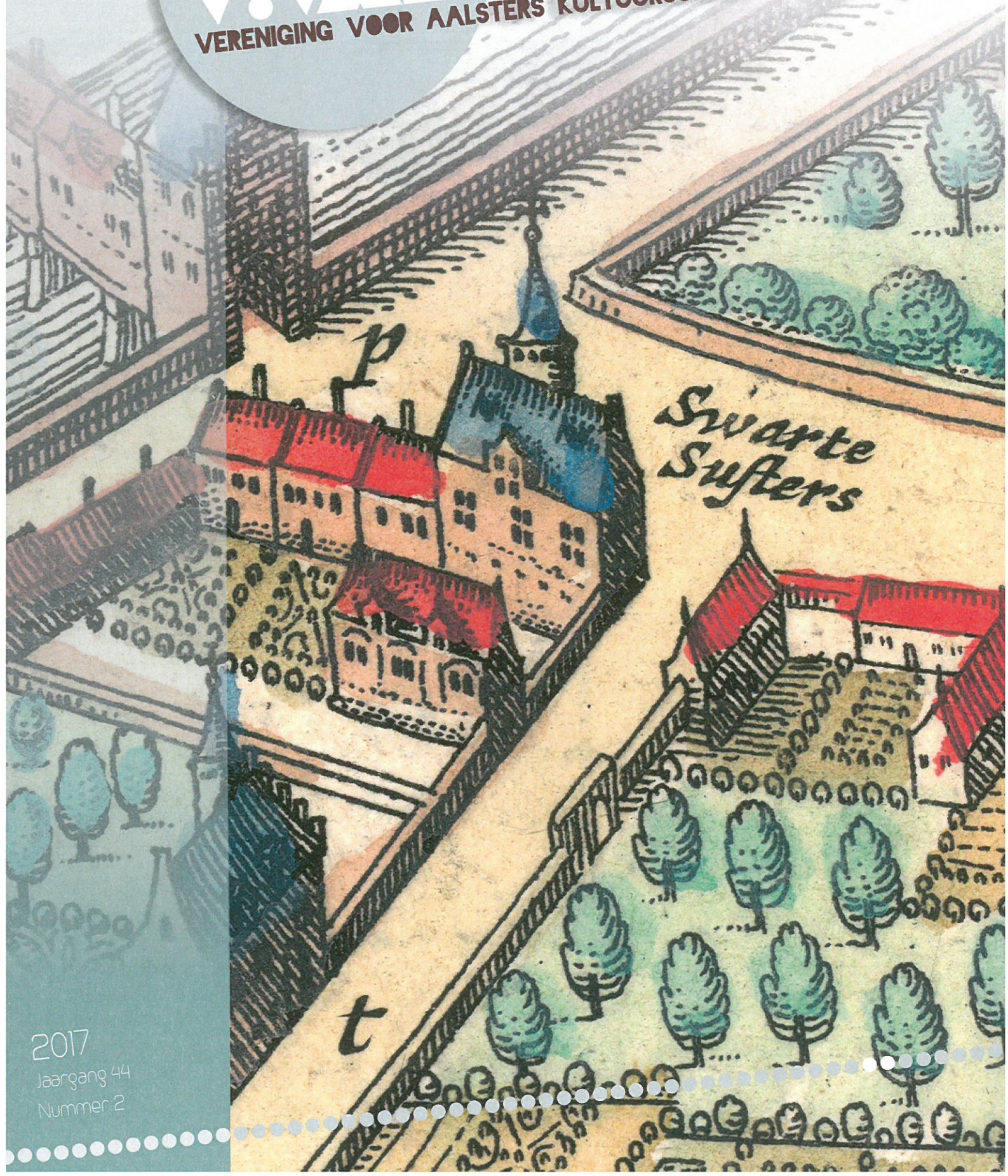

VERENIGING VOOR AALSTERS KULTUURSCHOON

MEDEDELINGEN

Swarthe Susters

2017
Jaargang 44
Nummer 2

INHOUD

V.VAK-Medelingen

Toespraak van de voorzitter op de
Jaarvergadering van 17 december 2016
Joris Bouve 3

Wederwoord namens het
schepencollege op de toespraak
van de voorzitter 5
Schepen Karim Van Overmeire

Archeologische opgravingen
op de Pupillensite 10
Sigrid Klinkenberg

90 jaar watertoren 13
Luc Van Der Helst

Kasteel De Rozerie 16
Luc Van Der Helst

VVAK-nieuws 19
Marnix Cherretté

Op de vooromslag

Detail Swarte Susters. Sanderuskaart uit
Flandria Illustrata 1641.

COLOFON

Driemaandelijks tijdschrift
uitgegeven door de Vereniging voor Aalsters
Kultuurschoon (VVAK)

Lidmaatschap
Het lidmaatschap voor 1 jaar bedraagt
voor gewone leden: € 15
voor steunende leden: € 25 of meer

De leden krijgen het tijdschrift gratis.
Uw bijdrage is voor de VVAK een aanmoediging
om haar werk met volle ijver verder te zetten.

U kan deze bijdrage storten op
rekeningnummer BE41 7371 3202 3410
met vermelding 'Lidmaatschap VVAK 2017'

Redactieraad
Marnix Cherretté
André De Ceuninck
Ilse Top
Marc Uyttersprot
Wilfried Vernaeve

Voorzitter
Joris Bouve

Ondervoorzitter
Marnix Cherretté

Secretaris
Luc Van Der Helst

Penningmester
Gerrit Henninck

Bestuursleden
André De Ceuninck, Ann De Croock,
Anne De Smet, Luc De Vriese, Luc Robijns,
André Schollaert, Ilse Top, Marc Uyttersprot,
Robert Van Gysegem, Wilfried Vernaeve,
Olivier Van Kerkhove

Erebestuursleden
Godelieve Renneboog
Monique Van Hover-Gesels

Contact
Luc Van Der Helst - secretaris VVAK
Ronsevaaldreef 152, 9320 Erembodegem
vanderhelst@pandora.be

Website
www.vvak.be

De redactieraad beslist over de
plaatsing van lezersacties of -brieven
en behoudt zich het recht voor
deze in te korten. Iedere auteur is
verantwoordelijk voor zijn tekst.
Overname van artikels is toegestaan
mits bronvermelding.

De Zwarte Zusters van Aalst

Sigrid Klinkenberg

Dat de Zwarte Zusters van de Heilige Augustinus reeds lang aanwezig zijn in Aalst is algemeen geweten. Deze kloosterorde heeft er immers het vandaag nog steeds aanwezige Onze-Lieve-Vrouweziekenhuis gesticht. Ook het 19de-eeuwse klooster van de Zwarte Zusters gelegen in de, hoe kan het ook anders, Zwarte Zustersstraat is menig Aalstenaar bekend. Tot voor kort waren deze kloostergebouwen evenwel in gebruik door de stadsdiensten. Weinigen weten echter dat de Zwarte Zusters zich oorspronkelijk tweehonderd meter verder hebben gevestigd op een terrein waar momenteel de Utopia-site gerealiseerd wordt. In de volksmond is dit terrein ook wel gekend als de zogenaamde Pupillensite. Recent archeologisch onderzoek uitgevoerd ter hoogte van dit terrein zal dit stukje Aalsterse geschiedenis ongetwijfeld weer onder de aandacht brengen.

WAT DE HISTORISCHE BRONNEN VERTELLEN...

Aan het einde van de 15de eeuw, in 1475, vestigden de uit Gent afkomstige Zwarte Zusters zich, op vraag van het stadsbestuur, op de huidige Utopia-site om bijstand te verlenen tijdens de verzorging van pestlijders. Geleidelijk aan wordt het kloostergebouw, inclusief kapel, opgebouwd en uitgebreid. Tijdens de godsdiensttroebelen in de 16de eeuw ondervond het klooster echter zware vernielingen, waarna een grondige herstelling nodig was. Onder de Franse Republiek moest het klooster dan weer sluiten en werden de bezittingen in 1797 als staats eigendom verkocht. De zusters moesten gedwongen het domein verlaten en elders een onderkomen vinden. De gebouwen zelf bleven overeind tot 1880 maar kregen een andere bestemming: eerst als opslagplaats voor aangeslagen goederen van gesloten kerken en kloosters, dan als deel van de militaire gevangenis en ten slotte als onderdeel van de *Ecole des Pupilles de l'Armée* of kortweg Pupillenschool. Tussen 1880 en 1907 verving een nieuw gebouwencomplex van de Pupillenschool de voormalige kloostergebouwen.¹

HET WAAROM EN HOE VAN ARCHEOLOGIE...

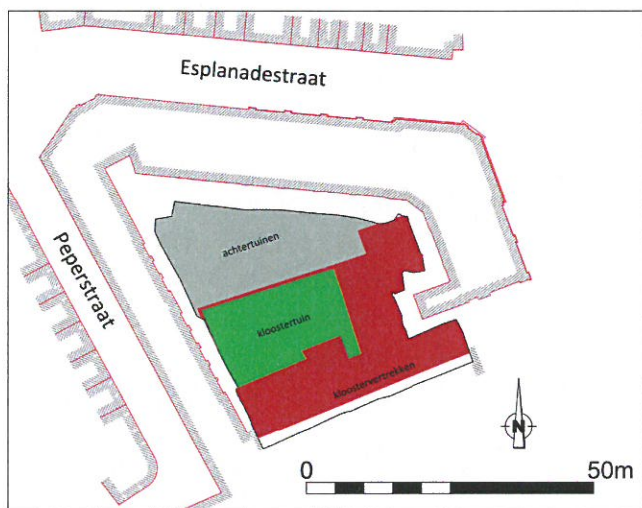
Het archeologisch onderzoek, dat van start ging in de zomer van 2016, beperkte zich tot het voormalige binnenplein van de Pupillenschool en de zuidwestelijk gelegen garageboxen. Het in de winter uitgevoerde vooronderzoek had immers uitgewezen dat de kloosterresten wel degelijk goed bewaard waren en dat deze zich bovendien zeer ondiep manifesteerden. De geplande werken zouden dan ook onvermijdelijk voor een vergraving van dit bodemarchief gezorgd hebben. De recent gesloopte gebouwvleugel aan zuidwestelijke zijde (langs de huidige Peperstraat) en de voormalige turnzaal langs de Esplanadestraat zorgde dan weer voor een danig diepe vergraving van de ondergrond dat er geen archeologische sporen meer bewaard waren. De opgravingen zijn ondertussen grotendeels afgerond, met uitzondering van een kleine strook langs de Graanmarkt. Momenteel is de verwerking van de opgravingsgegevens volop aan de gang. Dit artikel is dan ook een voorlopig overzicht van de meest in het oog springende resultaten van het onderzoek.

SPREKENDE MUREN...

De opgravingen brachten heel wat sporen van het voormalige klooster aan het licht. Tal van muurresten, alsook enkele vloeren, kelders en beerputten konden geregistreerd worden. Deze zijn toe te schrijven aan de laatste bouwfase van het klooster en zijn voorlopig vrij breed in de 17de-18de eeuw te dateren. Op basis van deze resten kan een mooi beeld verkregen worden van de ruimtelijke indeling van het terrein op dat moment. Zo is duidelijk dat het complex een quasi rechthoekige vorm heeft, waarbij de kloostervertrekken te situeren zijn langs de voormalige Peperstraat (zuidoostelijke zijde van het terrein) en langs de

1. Klinkenberg & Cherretté, 2015: p 11-15

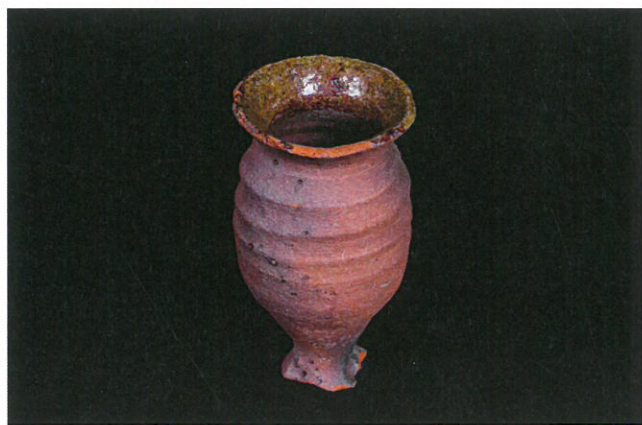
Graanmarkt² (noordoostelijke zijde van het terrein). De resterende ruimte binnen het kloostercomplex bevat een ommuurde binnentuin. De zone ten noordwesten, gelegen tussen het klooster en de stadsomwalling (welke te situeren is ter hoogte van de huidige Esplanadestraat) bevat een opeenstapeling van tuin- of cultuurlagen en is vermoedelijk steeds onbebouwd gebleven. Dat deze ruimte echter wel toegankelijk was, bewijst een plaatselijk bewaard kasseibaantje dat zich aan de buitenzijde van de noordwestelijke kloostermuur bevond.

WAT AFVAL ONS LEREN KAN...

Hoewel er voorlopig geen gebouwresten kunnen toegeschreven worden aan de 15de-16de eeuwse fasen van het klooster, zijn er wel degelijk aanwijzingen dat de zusters toen reeds het terrein bevolkten. Op verschillende plaatsen zijn immers grote afvalkuilen aanwezig die op basis van het talrijk aangetroffen materiaal in deze periode te dateren zijn en waarbij sommige vondsten wel degelijk wijzen op een religieuze context.

Eén zo'n voorbeeld vormt een nagenoeg intacte 'drinkuit', aangetroffen in een afvalkuil ter hoogte van de kloostergebouwen en

© Dirk Wollaert

die in de 15de-16de eeuw te situeren is. Dit recipiënt dankt zijn naam aan de functie die het vervult. Het is een beker met een smalle, onstabiele basis die onmiddellijk geledigd dient te worden. In dit geval is de beker vrij hoog en smal, met een slordig aangebrachte glazuurlaag aan de binnenzijde. Deze aardewerkvorm wordt frequent aangetroffen in religieuze contexten³ en veronderstelt alleszins dat de zusters zich niet bepaald afkeerden van het profane leven, aangezien ze blijkbaar participeerden in drinkspelen.

© Dirk Wollaert

Het beste bewijs van de aanwezigheid van de Zwarte Zusters vormt een zilveren steel, vermoedelijk behorende tot een lepel, die werd aangetroffen in een afvalkuiltje ter hoogte van de tuingronden achter het kloosterdomein. Deze steel bevat de ingekraste afbeelding van een vlamvend hart, het symbool van de Heilige Augustinus, de patroonheilige van de Zwarte Zusters. De datering van de afvalkuil in de 14de tot 15de eeuw, bevestigt bovendien hun aanwezigheid op deze plaats vanaf de late 15de eeuw.

IN ZIEKTE EN GEZONDHEID...

Op twee plaatsen vonden de archeologen ook menselijke begravingen terug. In totaal konden 27 individuen geborgen worden, waarbij de meerderheid slechts fragmentair bewaard was. Ter hoogte van de ommuurde binnentuin bevonden zich 22 individuen, allen vrij dicht tegen de eigenlijke kloostergebouwen aanleunend. In de zuidoostelijke hoek van het terrein, daar waar de

2. De Peperstraat vormde oorspronkelijk een rechte verbinding tussen de Kattestraat en de toenmalige Kapellestraat (heden Graanmarkt). Sporen van deze Peperstraat werden tijdens het archeologisch onderzoek niet aangetroffen.

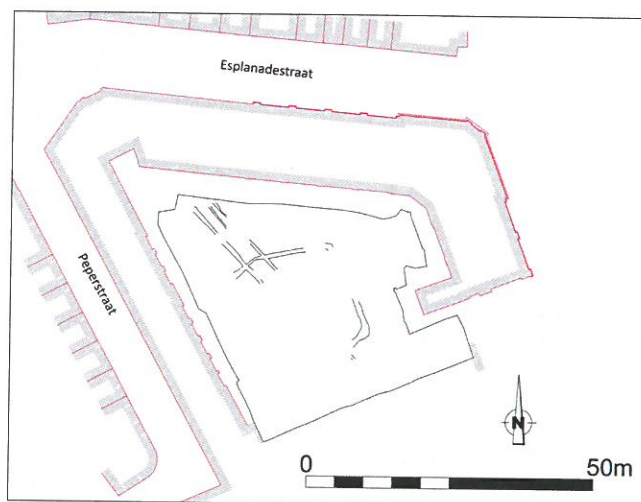
3. Poulain, 2016: p 255, 259-260

voormalige kloosterkapel te situeren valt, konden nog 5 individuen herkend worden. Oorspronkelijk zullen er ongetwijfeld meer begravingen plaatsgevonden hebben en zijn deze niet meer bewaard, gelet op de aanwezigheid van grote 19de eeuwse puinkuilen die te linken zijn aan de uiteindelijke sloop van de kloostergebouwen en de bouw van de latere Pupillenschool. Het aantreffen van menselijke begravingen bij de Zwarte Zusters hoeft niet te verbazen aangezien hun voornaamste roeping de ziekenverzorging was. Voorlopig is het echter nog onduidelijk of de overledenen allen gewone burgers waren, dan wel of het ook kloosterzusters betreft. Het fysisch antropologisch onderzoek van de beenderen, dat momenteel aan de gang is, zal hierover mogelijk meer duidelijkheid brengen.

HEEL LANG GELEDEN...

Behalve sporen uit de kloosterfase doken overigens ook oudere sporen op. Het betrof restanten van grachten en greppels, die mogelijk deel uitgemaakt hebben van een oudere perceelsindeling. Voorlopig is voor deze sporen nog geen precieze datering voorhanden, maar deze lijken ten laatste uit de Romeinse periode en mogelijk zelfs uit de Metaaltijden te stammen.

WORDT VERVOLGD...

Het archeologisch onderzoek van het binnenplein van de voormalige Pupillenschool, zal ongetwijfeld toelaten een goed beeld te schetsen van het dagelijkse leven bij de Zwarte Zusters. De aangetroffen gebouwresten en de grote hoeveelheid gebruiksvorwerpen en etensresten kunnen bovendien een licht werpen op hoe deze gesloten gemeenschap mettertijd evolueerde.

Wordt vervolgd

BIBLIOGRAFIE

- Klinkenborg S. & Cherretté B. 2015, "Aalst - Pupillensite. Bureau-studie", SOLVA Archeologie Rapport 42, onuitgegeven rapport.
- Poulain M. 2016, The habits of wa r: early modern ceramics in Flanders, doctoraatsthesis, Universiteit Gent.

Sigrid Klinkenborg (°1981) studeerde archeologie aan de Universiteit Gent. Na haar studie (1999-2004) verrichtte ze onder andere opgravingen in Oudenaarde (2008) en Wijnegem (2008-2009). Sinds 2009 is ze werkzaam bij SOLVA en voerde ze onder andere projecten uit te Aalst, Ninove, Zottegem, Ronse, Oudenaarde en Sint-Lievens-Houtem.